

Magdalena Małachowska

Klastry w czasach kryzysu

Ekonomiczne Problemy Usług nr 46, 191-196

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAGDALENA MAŁACHOWSKA*

KLASTRY W CZASACH KRYZYSU

Wstęp

Obecnie na świecie i w Polsce dużo mówi się i pisze na temat klastrów i procesów klasteringowych. Po dodaniu zmiennej w postaci kryzysu gospodarczego okazuje się, że klastry pozwalają przetrwać małym i średnim przedsiębiorstwom, gdyż poprzez równoczesną kooperację i konkurencję, tzw. *co-opetition*, stają się panaceum na problemy, które występują w gospodarce.

Na temat klastrów i inicjatyw klastrowych w Polsce pisze się coraz więcej, i to nie tylko pod kątem analiz naukowych, które są pożądanym materiałem koncepcyjnym i źródłowym wspomagającym powstawanie inicjatyw klastrowych. Są one również materiałem czysto rynkowym – przewodnikiem dla mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, które zmagają się w ostatnim okresie z kryzysem bądź osłabieniem gospodarczym¹. Polskie przedsiębiorstwa to w większości podmioty gospodarcze funkcjonujące w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. Dokonujące się w gwałtownym tempie zmiany otoczenia powodują powstawanie

* Magdalena Małachowska – mgr, Katedra Marketingu Usług, Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług, Uniwersytet Szczeciński.

¹ W prasie codziennej i na gospodarczych portalach internetowych prowadzona jest zacięta dyskusja na temat tego, czy Polskę dotknął kryzys ekonomiczny, czy jest to tylko spowolnienie gospodarki. Stan kryzysu jest określany przez wskaźniki makroekonomiczne, takie jak wysokość produktu krajowego brutto i poziom inflacji. W czerwcu 2009 r. analitycy Narodowego Banku Polskiego w *Raporcie o inflacji* potwierdzają, że Polska nadal ma szansę uniknąć recesji, pomimo skurczenia się gospodarki w trzecim kwartale bieżącego roku – <http://www.nbpnews.pl/pl/akt/wiadomosci/raport-o-inf-0609> (czerwiec 2009). Z punktu widzenia mikroekonomii należy pamiętać, że każde przedsiębiorstwo jest jednostką indywidualną, dlatego też różne determinanty mogą dysharmonizować jego sytuację na rynku. Takie czynniki, jak pogorszenie się płynności finansowej, wysokie koszty stałe, brak doświadczenia kadry zarządzającej oraz utrata płynności ze strony kontrahentów, recesja w branży, kryzys gospodarczy państwa, czynniki atmosferyczne, załamanie się rynku, wzrost konkurencji, utrata największego kontrahenta, zmiany w zakresie prawa, wzrost cen półproduktów, ograniczenia popytu – generują w danej jednostce czasu dysfunkcję podstawowych działań przedsiębiorstwa, doprowadzając niekiedy do jego upadku.

zjawisk dających duże szanse rozwojowe dla przedsiębiorstw, ale jednocześnie tworzących wiele zagrożeń – w postaci nasilającej się konkurencji, rosnącej międzynarodowej współzależności firm, wzrastających wymagań nabywców, coraz bogatszej gamy produktów o skracającym się cyklu życia oraz tendencji indywidualizacji konsumpcji. Wszystko to sprawia, że w sytuacji turbulentnego i bardzo szybko zmieniającego się otoczenia pojawia się potrzeba wykraczania poza działania jednego przedsiębiorstwa i wchodzenia w kooperacje, które pozwolą przetrwać w warunkach kryzysu gospodarczego, ale również umożliwią wykorzystanie szans, jakie daje faza rozkwitu i ożywienia gospodarczego. Odpowiedzią na te tendencje jest funkcjonowanie przedsiębiorstw w ramach inicjatyw klastrowych.

Inicjatywy klastrowe w Polsce

Zdefiniowana w literaturze charakterystyka klastra opiera się na trzech atrybutach²:

- 1) możliwych do zaobserwowania, takich jak relatywna bliskość przestrzenna, zwykle wysoka gęstość – natężenie aktywności gospodarczej, obecność licznych firm zaangażowanych w tę samą, podobną lub substytucyjną działalność;
- 2) konstytuujących istotę klastra, czyli powiązanie pomiędzy firmami jako rezultat *subcontactingu*; przy wykorzystaniu różnych form kooperacji, określony poziom specjalizacji;
- 3) wynikających z teorii związanych z koncepcją klastra – moment powstania i związane z tym uwarunkowania historyczne, kolektywny proces uczenia się, sieci społeczne, które wynikają z transakcji między producentami i handlującymi, efekty zewnętrzne wynikające z powiązań i sieci, rola lokalnych instytucji, rola samorządów terytorialnych, wspólne korzenie kulturowe, sprzyjające i wspierające otoczenie instytucjonalne, warunki sprzyjające budowaniu relacji opartych na zaufaniu pomiędzy partnerami w biznesie, atmosfera zaufania i brak oportunistów lub jego ograniczenie, podobny poziom technicznego zaawansowania, skomplikowania, rozpowszechniona imitacja produktów w skali lokalnej, wspólne zasoby siły roboczej, wspólne, dzielone kompetencje techniczne.

² M. Gorynia, B. Jankowska, *Klustry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008, s. 40.

Natomiast z empirycznego punktu widzenia przedsiębiorca może osiągnąć wiele korzyści z członkostwa w inicjatywie klastrowej – np. poprzez współpracę ze swoim konkurentem dokonując zakupu sprzętu, technologii, *know-how*, która dla pojedynczego podmiotu nie jest możliwa do osiągnięcia; może zorganizować doradztwo w zakresie zarządzania działalnością gospodarczą, prowadzić wspólne działania promocyjne, takie jak strony internetowe, wspólne imprezy i stoiska targowe, materiały promocyjne. Członek inicjatywy może również zarządzać i obracać nieruchomościami, współpracować z zapleczem naukowo-badawczym, organizować giełdy kooperacyjne, harmonizować system zarządzania jakością, budować markę towaru, organizować szkolenia oraz wymieniać się wiedzą i doświadczeniem³. Mnogość korzyści wynikających z funkcjonowania firmy w klastrze prowadzi do zwiększenia dynamiki współpracy w ramach inicjatyw klastrowych. W Polsce w ciągu ostatnich pięciu lat powstało około stu inicjatyw, z czego blisko 25 faktycznie ciągle podejmuje działania. Jedne powstały oddolnie, jako inicjatywy przedsiębiorstw, drugie to inicjatywy odgórne, powoływane przez różnego rodzaju instytucje okołobiznesowe, uczelnie wyższe i samorządy lokalne.

Z przeprowadzonego w 2008 r. badania⁴ wynika, że inicjatywy zostają założone głównie przez stowarzyszenia. Bardzo często też powstają w ramach uczelni wyższych, parków naukowo-technologicznych, agencji rozwoju, agencji przekształceń oraz zostają zainicjowane przez spółki handlowe (zob. tabelę). Ta różnorodność wynika ze specyfiki regionu oraz bardzo często z dostępności środków unijnych. Taka zależność oznacza, że w Polsce najczęściej klastrów powstaje w systemie odgórnym, co może się przyczynić do nowych inicjatyw, lecz niekoniecznie musi determinować ich rozwój.

Istotnym wskaźnikiem rozwoju tego typu kooperacji w Polsce są dotacje z Unii Europejskiej, które znalazły się w zasięgu polskich przedsiębiorstw. Mają one służyć wsparciu małych i średnich firm, będąc jednocześnie formą walki z bezrobociem, redukcji barier biurokratycznych, badań, innowacji, technologii informatycznej oraz różnego typu szkoleń i stając się głównym czynnikiem ich rozwoju. Tak zaprogramowane działania pomagają uniknąć udzielania pomocy pod wpływem żądań branż lub przedsiębiorstw znajdujących się w kryzysie oraz otrzymywać środki finansowe na pobudzenie działania i rozwój inicjatywy klastrowej. Takie dotacje – m.in. w marcu 2009 r. na rozwój międzynarodowej

³ M. Kołtuniak, *Firmom, które współpracują ze sobą*, „Rzeczpospolita”, 3.02.2009, s. 10.

⁴ J. Hołub-Iwan, M. Małachowska, *Rozwój klastrów w Polsce. Raport z badań*, Amaro, Szczecin 2008.

Rozmieszczenie inicjatyw klastrowych w Polsce
pod kątem instytucji zarządzającej animatorem klastra

Województwo	Fundacja/ stowarzysze- nie/zrzeszenia przedsiębiorców	Instytut Badaw- czo-Rozwojowy/ instytuty technologiczne	Centra przed- siębiorczości/ agencje rozwoju regionalnego	Uczelnie wyższe/ inkubatory	Inne
Podkarpackie	5				
Pomorskie	1	4			
Kujawsko-pomorskie					1
Dolnośląskie		2		2	
Małopolskie	3			2	
Warmińsko-mazurskie			2		
Wielkopolskie	2	1	2	1	
Śląskie	2	1	1		
Lubelskie	1	1			
Mazowieckie	4	1	1		1
Zachodniopomorskie	1	1		1	
Podlaskie		2	1		
Łódzkie	1		1		
Ogólnopolski	1		1		2

Źródło: J. Hołub-Iwan, M. Małachowska, *Rozwój klastrów w Polsce. Raport z badań*, Amaro, Szczecin 2008, s. 66.

współpracy klastra w zakresie badań, rozwoju lub innowacji – przyznała Polska Akademia Rozwoju Przedsiębiorczości w ramach programu wsparcia *Innovation Express*. Kilka klastrów w Polsce: Wielkopolski Klaster Motoryzacyjny, Medycyna Polska Południowy Wschód, Alternatywny Klaster INFO oraz Wielkopolski Klaster Zaawansowanych Technik Automatyzacji ELPROTECH, otrzymało dofinansowanie na łączną kwotę 2 158 061,15 PLN⁵. Równocześnie z dotacji unijnych na lata 2007–2013 w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka inicjatywy klastrowe mają szansę zdobyć w konkursach środki w wysokości ponad 100 mln euro na działania doradcze i szkoleniowe, inwestycje w budowę struktur organizacyjnych oraz zarządzania, opracowywanie strategii rozwoju, infrastrukturę, inwestycje na rzecz funkcjonowania i rozwoju oraz wzmacniania powiązań kooperacyjnych i na działania marketingowe. Należy mieć również na uwadze, że bez względu na formę prawną czy okres powstawania i działania, inicjatywy klastrowe powinny się skupić na stymulowaniu interakcji w ramach kla-

⁵ <http://www.parp.gov.pl/index/index/780> (30.06.2009).

stra, koordynowaniu współpracy oraz oddziaływaniu na warunki ramowe jego funkcjonowania. Jednocześnie powinny one dążyć do rozwiązywania specyficznych dla danego klastra zadań pragmatycznych. W każdym przypadku obszary współpracy powinny być ustalone drogą jak najszerszego konsensusu i odpowiadać na rzeczywiste potrzeby konkretnych uczestników klastra⁶.

Wnioski

Podstawowy wniosek, jaki nasuwa się po analizie literatury i badań z zakresu powstawania, rozwoju i zarządzania inicjatywami klastrowymi w Polsce, to fakt, że jest to jeden z etapów rozwoju przedsiębiorstwa zorientowanego na podnoszenie konkurencyjności na rynku ogólnokrajowym, ale i międzynarodowym. Korzyści, które przedsiębiorcy otrzymują w ramach współdziałania w inicjatywie, wspierają jego funkcjonowanie w trudnym i zmiennym otoczeniu. Dlatego też prowadzenie działalności gospodarczej prowadzi do zmiany myślenia w kategoriach operacyjnych na myślenie strategiczne. Stąd również kolejny wniosek, który potwierdza, że klasy to recepta na przetrwanie w czasach kryzysu. Współczesne środowisko funkcjonowania przedsiębiorstw charakteryzuje się szybkimi przeobrażeniami jego elementów składowych. Tempo i głębokość zmian dotyczą szczególnie techniki i technologii produkcji, świadczenia usług oraz rynkowych uwarunkowań działania. Stanowi to dla przedsiębiorstw podstawową przesłankę poszukiwania nowych form i struktur organizacji własnej działalności oraz powiązań z podmiotami działającymi w ich otoczeniu, takich jak klasy, alianse strategiczne czy marketing partnerski⁷. Inicjatywy klastrowe generują korzyści w postaci wspólnych przedsięwzięć przedsiębiorstw, nowych produktów czy usług, umożliwiając utrzymywanie pozycji konkurencyjnej na rynku, a nawet zdobywanie jego nowych obszarów, zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym.

Streszczenie

Powstawanie inicjatyw klastrowych w Polsce to jeden z czynników determinujących zwiększanie konkurencyjności przedsiębiorcy, regionu i kraju. Komisja Europejska, tworząc Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, przekazuje narzędzie fi-

⁶ *Identyfikacja potencjalnych klastrów na bazie struktury gospodarki województwa pomorskiego*, IBnGR, Gdańsk 2008, s. 6.

⁷ *Euromarketing. Strategie przedsiębiorstw na rynku europejskim*, red. J.W. Wiktor, E. Zeman-Miszewska, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005, s. 236.

nansowe, które ma realizować ten cel. Wydaje się oczywiste, że w sytuacji spowolnienia gospodarczego, które dotyka Polskę, dotacje te dają szansę na rzeczywiste zwiększenie konkurencyjności, zarządzania, innowacyjności oraz internacjonalizacji tego łańcucha gospodarczego. Sytuacja osłabienia gospodarki polskiej i recesji na rynku europejskim to moment, w którym przedsiębiorcy mogą generować wzrost i rozwój, wchodząc w układy współpracy, jakimi są klastry.

Summary

CLUSTER INITIATIVES DURING CRISIS

Cluster initiatives which have appeared in Poland for the last four years are one of a factor which determine increasing competitiveness in companies, regions and countries. European Commission built an Innovation Economy Operational Program which is a financing tool to accomplish that goal. It seems that in the situation when the markets slow down getting to the recession stage which is actually happening in Poland, subsidies are a chance for companies, regions and country's competitiveness, management, innovation and internationalization growth. Actually, this is the right moment, while getting into a cluster initiative, companies may gain their market and financial goals much easier, rather than exist by them self in the rough and turbulent environment.